

Н. А. Одарчук – кандидат філологічних наук, доцент кафедри практики англійської мови Волинського національного університету імені Лесі Українки;
Н. П. Приварська – вчитель англійської мови Зорянського навчально-виховного комплексу “Школа-гімназія”

Структурно-функціональні особливості релігійного дискурсу

Роботу виконано на кафедрі практики англійської мови ВНУ ім. Лесі Українки

Охарактеризовано структурні, прагматичні особливості релігійного дискурсу. Визначено основні цілі релігійного спілкування. Виокремлено структурні компоненти молитви як основного жанру релігійного дискурсу, а також подано прагматичний опис християнської молитви.

Ключові слова: релігійний/фідеїстичний дискурс, Бог, молитва, мовленнєвий акт, стратегія, сакральне.

Odarchuk N. A., Pryvarska N. P. Structurally Functional Features of Religious Discourse. The article studies structural, pragmatic peculiarities of religious discourse. Main purposes of the religious communication are defined. Structural components of the prayer as the main genre of religious discourse are singled out as well as the pragmatic description of a Christian prayer is given.

Key words: religious/fideistic discourse, God, prayer, speech act, strategy, sacred.

Релігійний дискурс останнім часом почав привертати все більшу увагу дослідників [2; 3; 4; 5]. У більшості країн світу існує розмаїття конфесій, а в державах, де релігія була забороненою (наприклад, у країнах колишнього Радянського Союзу, Україні зокрема), завдяки проголошенню свободи волевиявлення і віросповідання, науковці отримали право дослідження релігійного слова. **Актуальність** наукової праці визначається інтердисциплінарною тенденцією в лінгвістиці, яка останнім часом займається аналізом політичного, рекламного дискурсу, дискурсу публік рілейшнз. Крім того, повернення українців до одвічних істин, бажання пізнавати як Бога, так і релігійні тексти, і все, що з ними пов'язано, підтверджує те, що такий аналіз є на часі.

Мета статті – проаналізувати релігійний дискурс із лінгвістичного погляду, що уможливується розв'язанням таких **завдань**:

- виокремити найважливіші цілі релігійного спілкування;
- визначити релігійний дискурс;
- виділити стратегії фідеїстичного дискурсу;
- виокремити структурні компоненти молитви як основного жанру релігійного дискурсу;
- подати прагматичну характеристику християнської молитви.

Релігія – це соціальне явище, тісно пов'язане з культурою. Воно охоплює доктрину, систему істин, що проголошуються і сповідуються певною групою людей, моральні норми та звичаї, кодифікований культ, а також інституції, які визначають та передають доктринні істини, моральні принципи і здійснюють культ [7].

Але передусім релігія є подією. Вона охоплює всю сукупність людської поведінки, спрямованої до сфери священного, до всього, що називають релігійним актом. Серед його складових частин – предмет релігії, таємна, важкодоступна, трансцендентна сфера сакруму [4]. Тому релігійна мова має особливу референцію. Віруюча людина користується мовою як засобом міжособистісної комунікації як із людьми, так і зі сферою сакруму. Особливу форму цього взаємозв'язку визначають такі фактори:

- 1) ініціатива початку діалогу належить Богові;
- 2) Боже повідомлення має складну форму, тобто не тільки мовну, яка по-різному опосередковує спілкування;
- 3) Бог очікує на певну відповідь [10].

Однією з найважливіших відповідей людини є культ – семіотично складне явище, яке охоплює певні типи обрядових дій і культових висловлювань. Отже, культ є дією і має соціальний та знаковий

характер, тому він визначається як сукупність різноманітних знаків, за допомогою яких здійснюється зв'язок спілкування між віруючою людиною і сакральною дійсністю [11].

У великому різноманітті культових знаків надзвичайно важливу роль відіграють висловлювання. Якщо культ організований, то в його сфері функціонують готові тексти, які відтворюються учасниками обряду, тобто чужі тексти, до яких у межах культу люди ставляться як до власних. Учасник культу надає цим висловлюванням експресивну функцію, тому що завдяки їм і певним діям він усвідомлює власні переконання. Водночас ці тексти виконують пізнавальну функцію, закріплюючи у свідомості віруючих відповідні доктрини, їх вплив збільшується завдяки повчальним висловлюванням, які готуються для певної групи віруючих.

Релігійний дискурс, або фідеїстичний, не схожий на інший, у ньому втілюються властиві для віруючого якості – надії на диво, очікування таїнства, почуття страху. Вирішальним критерієм класифікації дискурсу як релігійного є його зміст і мета. Метою релігійної комунікації є об'єднання у вірі. До найважливіших цілей релігійного спілкування, що уточнюють його головну мету, – прилучити людину до Бога, – належать такі:

- одержати Божу підтримку;
- очистити душу;
- призвати ближніх до віри й покаяння;
- затвердити віруючих у вірі й чесноті;
- роз'яснити віровчення;
- усвідомити через ритуал свою належність до тієї чи іншої конфесії [3, 270].

Відповідно, можна виділити такі стратегії релігійного дискурсу: молитовну, сповідальну, призиваючу, стверджуючу, роз'яснювальну й обрядову. Зміст же релігійного дискурсу вбачається в публічному обговоренні біблійних істин, з одного боку, та взаємодії людини із сакральною сферою – з іншого. Із вищесказаного випливає, що пропонується робоче визначення релігійного дискурсу.

Релігійний дискурс – це органічна єдність усіх мовленнєвих актів, зміст яких відносять до сфери релігії, ситуативного та культурного контекстів, у яких здійснюються ці мовленнєві акти, а також єдність усіх зафіксованих текстів релігійного змісту.

Специфіка фідеїстичних текстів полягає в тому, що вони місять знаки (слова, словесні формули, повідомлення тощо), яким у комунікації віруючих приписують певні трансцендентні властивості, зокрема магічні: божественне походження, сакральність. Ця особливість фідеїстичного слова великою мірою залежить від його fascиуючого впливу на адресата, тобто максимальної здатності переконувати, хвилювати, навіювати тощо [2, 143].

Релігійний дискурс є складним багатовимірним утворенням, складові елементи якого (мовленнєві акти, жанри, висловлювання, соціальні та культурні контексти, власне тексти релігійного змісту) утворюють мережу численних перетинів і накладань [4]. Ми виходимо з підходу до визначення змісту релігійного дискурсу і включаємо в нього не лише інституційну (статусно-орієнтовану) комунікацію, а й особистісно орієнтовану, прикладом якої є молитва.

Деякими дослідниками молитва називається основним жанром релігійного дискурсу, найдовершенішим релігійним актом, діалогом, розмовою з Богом [11]. Це процес звертання людини до Бога з метою славослів'я, поклоніння, подяки, прохання, покаяння [9]. За християнською традицією молитва базується на вірі в те, що Бог є трансцендентним і в той же час особистим для кожної людини, а турбота Бога про людський рід виявилася у втіленні Ісуса Христа [1]. Молитва проявляється не лише вербально, а й невербальними знаками (молільник хреститься, кланяється, зводить очі догори, стає на коліна). У молитві, як і в побутовому діалозі, людина говорить до Бога і з Богом, називає Бога й висловлює саму себе. Автономна цінність релігійного діалогу пов'язується при цьому з трьома основними типами позицій молільника: релігійного розуміння (віри), релігійного очікування (надії), відданості (любові) [11]. Усе це зосереджено не тільки в словах, а розлито у всьому тексті: конструкціях, побудові речень, образних засобах, тонуванні й інтонації.

Молитва є віднесенням душі до Бога або спрямованим до Нього проханням про якісь блага. Отже, молитва, будучи діалогом, є одночасно і словом, і проханням. Молитви можна поділити на різні типи й види як за сакральним призначенням, так і за вербальними формами. Вони є усталені, традиційні, або канонічні, серед них виокремлюються літургійні й індивідуальні [5].

Усталені молитви мають кілька структурних моделей. Основні частини в них такі:

1. Рамка: а) складник ініціальний (формули звертання, назва, імена);
б) складник фінальний (формула завершальна, акламація);
2. Внутрішні сегменти: два перші члени – визначення адресата й уславлення його діянь; третій – прохання, складене у формулу впровадження, окреслено предмет прохання [5, 227].

Зразки канонічних молитов подаються в молитовниках. У текстах таких молитов можна підставити тільки якісь індивідуальні ознаки й імена молільника чи об'єкта молитви (за кого моляться).

Якщо обмежитися християнською молитвою, то можна виділити три форми її існування, закріплені в традиції:

- усну молитву, яка набуває форми через слова, вимовлені вголос або подумки;
- роздум;
- споглядання, яке є даром, вислуховуванням Божого слова [1].

Дослідники релігійного дискурсу відносять молитву до групи сакральних (культових) текстів поряд із такими формами висловлювань, як ін'юкція, тобто накази типу *Lord, Have mercy. Help and Save us, O Lord*, реконструкція міфу й акламація [10].

У трактуванні молитви як тип культового висловлювання з визначеною структурою та іллокуційним потенціалом існує така типологія:

- а) усталена (спільна) молитва разом із різноманітними формами літургійної молитви, а також близьких до неї різноманітних молитовних форм, які представлені в молитовниках;
- б) особиста молитва, яка може набувати форми “вотивного”, тобто спеціального тексту-подяки або поетичного тексту [11].

Молитви також можуть бути розділені й на підставі критерію іллокуції. Іллокуція – один із трьох складників мовленнєвого акту, що, згідно з концепцією Дж. Остіна, основоположника теорії мовленнєвих актів, представляє комунікативний намір, мету адресанта, які надають певного спрямування й дієвості висловленню [6]. Так, за цим критерієм виділяються такі типи молитов:

- 1) прохання:

O Master and Lord, father of mercies and God of all consolation, bless, sanctify, guard, confirm and strengthen those who are bowed down their heads to You. Withdraw them from every evil deed, apply them to every good work and make them worthy without reproach to partake of these Your immaculate and life-giving mysteries to the forgiveness of their sins and for communion of the Holy Spirit (Prayer of the Litany);

- 2) покаєння:

To You, O Lord, I bow my head and confess that I am a sinner, O God, and I am worthless to ask for absolution, but you, as a Lover of mankind, have mercy on me! (From the liturgy of the Faithful);

- 3) прославляння:

O Master of all, lord of heaven and earth and of all the creatures both visible and invisible, You who sit upon the throne of glory and behold the depths, You who are without beginning, invisible, incomprehensible, unbounded, unchangeable: O Father of Our Lord Jesus Christ, great God and Redeemer, our hope, who is the image of your goodness, the seal of your own likeness, showing You forth in himself O Father – the living World, true God, eternal Wisdom, Life, Sanctification, Power, the true Light, through whom the Holy Spirit manifested himself... (From the Liturgy of St. Basil);

- 4) подяка:

O Lord, my God, I thank you because you have not rejected me, a sinner, but have considered me worthy to have a part in your holy things. I thank You because you have permitted me, unworthy though I am, to receive Your most pure and heavenly gifts (A Prayer of Thanksgiving).

Якщо трактувати молитву з прагматичного погляду, згідно з класифікацією мовленнєвих актів Дж. Серля, у ній переважають експресиви (психічний стан мовця, щирість, відвертість), комісиви (обіцянки) та директиви (звернення, прохання). Наприклад:

експресиви: *We pray, for the times when we have foolishly disregarded your guidance!*

O God, and I am worthless to ask for absolution!

комісиви: *Glory be to the Father through the prayers now and always!*

To You we give glory and thanksgiving and adoration, to the Father and the Son and the Holy Spirit, now and always and for ever and ever.

директиви: *Help us stop the damage that disregarding Your word can bring to ourselves and loved ones. Give us your mercy.*

Прохання і подяка конверсивно пов'язані: людина просить Усевишнього допомогти й дякує Йому за допомогу, при цьому подяка в молитвах має тенденцію до розширювального осмислення й переживання. Покаяння та прославляння також взаємозалежні: людина, яка молиться, усвідомлює свою гріховну природу й шкодує про неї та водночас відчуває космічну велич надприродної істоти й прославляє його [3, 272].

Молитва, залежно від дії в ній слова, розуму, серця та Духа Божого, буває словесною, розумовою і розумово-сердечною [1]. Молитва словесна полягає у промовлянні молитовних слів. Основна її ознака – це велика кількість слів і разів перелічування її. Для здійснення цієї молитви ніякої особливої мудрості не потрібно, від людини вимагається лише старання. Тривалість періоду словесної молитви залежить від душевних потреб людини.

Молитва розуму читається про себе і здійснюється людиною з певною метою. Як і словесна, вона має потребу в кількості й подальшому її збільшенні.

Розумово-сердечна молитва відрізняється від інших типів тим, що разом із розумом у людини молиться серце. Особливою ознакою цієї молитви є невідворотна увага й чуттєве співпереживання молитовним словам [1].

М. Войтак виділяє такі детермінанти молитви, як:

- 1) формальність, пов'язану з існуванням композиційних формул;
- 2) повтор як принцип організації тексту;
- 3) спеціальну лексику, яка дає змогу виразити притаманне релігійному стилю бачення світу і встановлює форму співвідношення людини із сакральною сферою [11].

Проаналізуємо ці детермінанти на прикладі відомої і близької всім молитви з Євангелії “Отче наш” від Матфея, яка містить звертання, конфесіональне підтвердження й три прохання:

*Our Father, who art in heaven, Hallowed be Thy name;
Thy kingdom come; Thy will be done on earth as it is in heaven.
Give us this day our daily bread, and forgive us our trespasses
As we forgive those who trespass against us.
And lead us not into temptation, but deliver us from evil.
For Thine is the kingdom and the power and the glory, of the Father, the Son and the Holy Spirit,
Now and always and for ever and ever.
Amen* [8].

Конфесіональне підтвердження в молитві – це щоденна клятва у вірності Богові. Триєдине прохання пов'язане з матеріальною стороною буття (хліба, тобто життя тілесного), із прощенням того, що було в минулому, і захистом від недобрих подій у майбутньому. Відзначимо, що українська версія прямо називає носія зла (лукавий – це атрибут диявола), англійський же текст, точніше дотримуючися першоджерела (*evil* – зло), може бути проінтерпретованим як благання про захист від зла. Текст завершується повторенням клятви вірності [3].

Молитовна стратегія релігійного дискурсу виражає суть з'єднання людини й Бога. Молільник християнин не випадково стає на коліна (у давньоєврейському слова “благословення” й “коліно” етимологічно пов'язані). Цим насамперед підтверджується покірність Богові (аспект адресанта), далі вимовляється клятва вірності, що включає звертання до Всевишнього, перерахування його атрибутів, що розкривають його велич (аспект адресата). За нею слідує прохання і прототипний текст молитви (аспект тексту). Благання тісно взаємопов'язане із вдячністю й возвеличенням Бога, покаяння ж виступає попередньою умовою, хоча у структурному плані може й замикає молитву або включатися в її текст. Молитовна стратегія прагне до скорочення вимовного тексту: ціль молитви – з'єднатися з Богом, а оскільки Бог всюдишній, то роз'яснювати Йому цю мету немає смислу. Тому в багатьох конфесіях визначаються молитви без слів – акти зосередженого мовчання або сакрального співу. Молитва досягає мети, навіть якщо вона вимовляється незрозумілою древньою мовою. Молитву доречно вимовляти пошепки; голосне, декламаційне читання призводить цей вид релігійного дискурсу до іллокутивного самогубства [5].

Отже, специфіка фідеїстичного слова полягає в тому, що воно містить знаки, яким у комунікації віруючих приписують певні трансцендентні властивості. Ця особливість великою мірою залежить від його фасцинуючого впливу на адресата. Іншими рисами релігійного тексту є його прецедентність, формально-смілова організація, висока міра клішованості, пов'язаність із невербальною ко-

мунікацією, особливий стиль вимови певних видів текстів та використання догматичних тверджень. Унікальна специфіка релігійного дискурсу полягає в тому, що до числа його учасників належить Бог, до якого звернені молитви, псалми, сповіді і який є адресатом.

Провівши стислий структурно-функціональний та прагматичний аналіз фідеїстичного дискурсу, вбачається можливим у подальшому дослідити його лексичне наповнення та стилістичні особливості.

Література

1. Барщевський Т. Блаженства добра новина.– Л.: Свічадо, 1999.– 156 с.
2. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики.– К.: Академія, 2004.– 342.
3. Карасик В. И. Языковой круг.– М.: Гнозис, 2004.– 390 с.
4. Мечковская Н. Б. Язык и религия. Лекции по филологии и истории религии.– М.: Б. и., 1998.– 202 с.
5. Мацько Л. І., Мацько О. М. Риторика: Навч. посіб.– К.: Вища шк., 2006.– 312 с.
6. Серль Дж. Классификация иллокутивных актов // Новое в зарубежной лингвистике. Вып. 17.– М.: Прогресс, 1986.– С. 170–194.
7. Христианство. Энциклопедический словарь / Под ред. С. С. Аверинцева.– М.: Большая рос. энцикл., 1993.
8. The Byzantine Liturgy.– N. Y.: Russian Centre, 1958.– 83 p.
9. Geddes Mc. Gregor Dictionary of Religion and Philosophy.– N. Y.: Paragon House, 1989.
10. Nadolski B. Formuly liturgiczne.– Encyklopedia katolicka, t. 5.– Lublin, 1989.
11. Woitak M. O początkach stylu religijnego w polszech.– Lublin: Stylistyka, 1992.

Адреса для листування:

Луцьк, просп. Волі, 13.

Тел. (0332) 79-98-66 (сл.).

Статтю подано до редколегії

06.05.2008 р.

УДК 81'42'82.081:82

V. O. Pavlutska – postgraduate student Lviv Polytechnic National University, department of applied linguistics

Metaphor and manipulation process in political discourse

*Роботу виконано на кафедрі прикладної лінгвістики
НУ “Львівська політехніка”*

In the presented article the role of the metaphor in the political discourse especially in the manipulative process is defined. The persuasive function is determined within the frame of metaphor general functions, which are examined from the cognitive and stylistic point of view. The article also deals with the problem concerning the effectiveness of the conventional and new creative metaphors in the political discourse.

Key words: political discourse, manipulation process, metaphor, effectiveness of metaphor.

Павлуцька В. О. Метафора та маніпуляція у політичному дискурсі. У статті узагальнено роль метафори у політичному дискурсі, а також розглянуто функцію переконання через призму загальних функцій метафори, які проаналізовано зі стилістичної та когнітивної точок зору, окреслено питання ефективності “традиційних” та “нових” метафор у політичному дискурсі.

Ключові слова: політичний дискурс, процес маніпуляції, метафора, ефективність метафори.

Metaphors are used to enliven ordinary language. They are more efficient and economical as they give maximum meaning with a minimum of words. Usage of a metaphor especially in political discourse is rather challenging issue. Metaphors can be treated as a sign of genius or even vice versa. Aristotle once wrote: “...a good metaphor implies an intuitive perception of the similarity in dissimilars.”

The aim of this article is to find out what is the role of metaphor including its effectiveness in manipulation processes in political discourse, since the fact that the metaphor can be examined from cognitive and stylistic points of view.